

мистецтва: До 120-річчя від дня народження Дмитра Антоновича // *Культура і життя*. — 1997. — 19 лист. — С. 3—4.

Іконографія: Держ. центр. архів у Празі, фонд Укр. музею у Празі, № 655; Українська культура: лекції за ред. Д. Антоновича / упоряд. С. В. Ульяновська. — К.: Либідь, 1993. — С. 2.

М. Е. Гончаренко.

АНТРОПОВ Олексій Петрович [14(25).03.1716, Петербург — 12(23).06.1795, там же] — рос. живописець-портретист, педагог, українець за походженням.

Відомості про предків А. з'явилися на поч. 18 ст. Прізвище походить від імені прадіда — Антропа Івановича, коваля моск. приказу артилерії. Дід — Яків Савинов син Антропов, слюсар моск. зброярської палати; батько — Петро Якович, батирник моск. Друкарської контори (1694—1701), солдат лейб-гвардії Семенівського полку (1701—13), слюсарний та інструментальний майстер при петерб. зброярському дворі (1714—20), з 1721 працював при Синоді, з 1723 — при Канцелярії від буд-ва, певний час — при моск. Монетному дворі. Дружина — Олена Василівна (?—бл. 1796). Син — Василь (1721 або 1722—після 1779), очевидно, мав відношення до мистецтва. Брати: Степан (1721—88) — слюсарний майстер, його син Іван (1754—?) — архітектор; Іван (1725—90) — годинниковий майстер, його син Степан (1762—?), навчався в Петерб. АМ, успадкував батьків фах;

Микола (1733—99) — художник, титулярний радник.

А. навч. у Канцелярії від буд-ва Л. Каравака (1732—33), А. М. Матвєєва — чоловіка його двоюрідної сестри Ірини Степанівни (1733), М. Захарова (1733—39), І. І. Вишнякова (1739—49), П. Ротарі (1758—59). Працював потім у складі її “живописної команди” (з 1739), підмайстром живописних справ (з 1749). У 1742 — на поч. 1750-х у складі команди виконував декоративні розписи в імператорських палацах та ін. спорудах і театральні декорації (не збереглися).

У 1752—55 брав участь у розписах Андріївської церкви у Києві, для інтер'єру якої виконав картини: “Тайна вечеря” (у віттарі), “Успіння Богоматері” (в іконостасі), образи Богородиці та архістратига Гавриїла (у царських вратах), композиції на євангельські сюжети (на казальниці). Ймовірно, він є автором зображень апостола Андрія (на склепінні), Бога Саваофа та архістратигів (у куполі). Іконографічними прототипами окремих композицій з названих творів були гравюри з друків Києво-Печерської лаври (1730—50). Створив портрети: імператриці Єлизавети Петрівни (1753, зберігається у Києво-Печерському історико-культурному заповіднику; 1753 — у Київ. музеї рос. мистецтва; 1755, там само), великої княгині Катерини Олексіївни та великого князя Петра Федоровича (обидва — 1753, ДРМ). 1781 одержав замовлення на виконання шести портретів для Києво-

Печерської лаври. У 1755—57 та 1762—63 тимчасово перебував у Москві, брав участь у розписах інтер'єрів палаців, виконував інші декоративні роботи, решту часу жив і працював у Петербурзі.

Живописних справ майстер (з 1757), підпоручик (з 1759), наглядач за живописцями та іконописцями при Синоді (з 1761), малював для потреб відомства ікони та портрети, виконував інші художні роботи, працював на замовлення імператорського двору. Вплив традицій укр. мистецтва, передовсім барокового портретолису, виразно виявився у портретах А. М. Ізмайлової (1759, ДТГ), С. Кулябки (1760, ДРМ), Ф. І. Краснощокова (1761, ДРМ), Ф. Я. Дубянського (1761, ДЕ), Г. В. та Д. І. Бутурліних (обидва — 1763, ДТГ). Портрет І. С. Чиркіна (не раніше 1754, оригінал не зберігся, відомий за мідеритною копією Г. Ф. Сребреницького, 1770) — єдиний відомий у рос. мистецтві 18 ст. портрет ктиторського типу, що широко побутував в Україні. Названим творам тією чи іншою мірою притаманні характерні для укр. портрета особливості образної інтерпретації моделі, прийоми та засоби мистецького вираження: неупереджена об'єктивність і гострота індивідуальних характеристик персонажів, декоративність, часом — певна площинність трактування зображення, матеріальна предметність живопису, використання специфічного арсеналу колористичних та композиційних вирішень полотен.

Творчу еволюцію А. простежити важко через її непослідовність. У його творах поєднано художні набутки рос. парсуни і сучасників співвітчизників, традиції укр. й західноєвропейського мистецтва, стилістика бароко і рококо, яскраво перевтілені самотутнім талантом провідного у 1750—60-х рр. портретиста Росії.

Крім названих, до найвагоміших здобутків А. належать камерні та репрезентативні портрети: Т. А. Трубецької (1761, ДТГ), Петра III (1762, ДРМ, ДТГ, Держ. іст.-худож. заповідник, Сергіїв Посад), Є. Ф. Бутурліної (1763, Держ. істор. музей, Москва), М. Д. Бутурліна (1763, ДТГ), М. А. Румянцевої (1764, ДРМ), Невідомої (1765, ДЕ), В. В. Фермора (1765, Н.-д. ін-т Академії мистецтв, Петербург). Бл. 80 портретів А., що збереглися, нерівноцінні за мистецькою вартістю. Без належного творчого підходу виконано окремі полотна, що повторюють композиційні схеми робіт сучасних А. художників, цикл істор. зображень представників династії Романових (поч. 1770-х рр.), іконографічними протооригіналами яких були портрети кін. 17—поч. 18 ст. Деякі з творів А. — посередні копії портретів модних іноземних художників. Виконав рисунки для антими́нських гравюр (1775—76), писав мініатюри по фініфті (не збереглися). Відомі копії низки портретів А.

У 1750-х рр. мав учнів, керував живописними командами художників-декораторів, відкрив у власній петерб. оселі художню школу,

яка згодом перетворилася на іконописну майстерню (1788). Колезький асесор (з 1789), тоді ж передав частину свого помешкання Приказові громад. опікування для організації нар. уч-ща, яке, відповідно до заповіту А., після його смерті зайняло весь будинок (зберігся). В окремі роки тут навчалися, у т. ч. рисуванню, понад 120 осіб різної статі. Серед учнів А. — українці: Ф. Я. Алексеев (бл. 1735-36—?), В. Андреев (бл. 1735-36—?), П. Дрождин (1721—66), І. Кочетов (1746—?), Ф. О. Литвинов (1745—?), Я. Ю. Нікітін (1743—?), Д. Петін (1750—?), Д. Синицин, К. Синицин (1745—?) та Д. Г. Левицький (1735—1822), хрещеним батьком двох синів якого був А. Похований на Лазаревському кладовищі Олександро-Невської лаври, де збереглася надгробкова плита з меморіальним написом.

Лит.: Fiorillo J. D. Kleine Schriften artistischen Inhalts. — Göttingen, 1806. — Bd. 2. — S. 66; Фиорилло И. Д. Опыт начертательных художеств в России // Художественная газета. — СПб., 1838. — № 17. — С. 549; Андреев А. Н. Живопись и живописцы важнейших европейских школ. — СПб., 1857. — С. 479; Сайтов В. Петербургский некрополь. — М., 1883. — С. 9; Покровский Н. Синодальный художник Алексей Антропов // Христианское чтение. — 1887. — Январь—февраль. — С. 115—134; Собко Н. П. Словарь русских художников, ваятелей, живописцев ... — СПб., 1893. — Т. 1, вып. 1. — С. 219—225; Греч А. Н. Портрет атамана Краснощекова работы

А. П. Антропова // Труды секции искусствоведения Ин-та археологии и искусствознания Рос. ассоциации научно-исследовательских ин-тов обществ. наук. — М., 1928. — Т. 2. — С. 148—151; Лебедев Г. Е. А. Антропов. — Л., 1935; Савинов А. Н. Алексей Петрович Антропов: 1715—1795 // Русское искусство: Очерки о жизни и творчестве художников: XVIII век. — М., 1952. — С. 35—50; Кедрова Т. Н. Произведения Антропова в Загорском музее-заповеднике. — Загорск, 1960. — Вып. 3. — С. 85—95; Коваленская Н. Н. А. П. Антропов // История русского искусства. — М., 1960. — Т. 5. — С. 367—380; Talbot Rice T. Concise History of Russian Art. — N.Y., 1963. — P. 214; Гершензон-Чегодаева Н. М. Дмитрий Григорьевич Левицкий. — М., 1964. — С. 54—75; 342—347; Молева Н., Белютин Э. Живописных дел мастера. — М., 1965. — С. 143—148; Білецький П. Український портретний живопис XVII—XVIII ст. — К., 1969. — С. 283—285; Шиденко В. Загадка забутих портретів // Образотворче мистецтво. — 1972. — № 2. — С. 30; Сахарова И. Алексей Петрович Антропов: 1716—1795. — М., 1974. — Видання містить найповніший каталог творів О. П. Антропова; Белецкий П. Украинская портретная живопись XVII—XVIII вв. — Л., 1981. — С. 131—132; Литвинчук Ж. Г. Андріївська церква. — К., 1985; Записки Якоба Штелина об изящных искусствах в России. — М., 1990. — Т. 1. — С. 31, 38, 66, 67, 70, 104, 105.

Іконографія: “Автопортрет”, бл. 1784, пол., олія (ДРМ); Дрождін П. С. “О. П. Антропов з сином перед портретом дружини”, 1776; пол., олія (там само).

В. М. Фоменко.

БАЛАБАН Гедеон (світське ім'я — Григорій Маркович; 1530—10.02.1607, Унів) — укр. церк. і політ. діяч, книговидавець, просвітител. З 1566 — єпископ у Львові, потім у Галичі, Кам'янці-Подільському, а з 1576 — знову у Львові.

Н. в сім'ї, що належала до давнього роду військових, з якого вийшло багато видатних людей, борців за соціальну та нац. справедливість, православну християнську віру, укр. нац. Самобутність, культуру.

Батько — Арсеній Балабан, львів. єпископ (у 1549—65), все своє життя відстоював права і самостійність галицько-львів. єпископства від зазіхань польс. шляхти.

Про рівень освіченості Б. Свідчить те, що на Берестейському соборі 1594 йому було доручено як

людині виключно освіченій для свого часу зайнятися текстологічними виправленнями богослужбових книжок, які надсилав йому преосвящений Мелетій Пігас, александрійський патріарх. Не лише грецькими списками послуговувався Б. “Видавець, не слідуючи виключно ні руським, ні сербським, ні молдавським і валаським спискам, не передаючи буквально текст грецький, дивився на всі списки, як на матеріал...”. Окрім того, вносив чинопослідування із старих слов'ян. текстів, яких не було в списках. У планах Балабанів було не лише обмежуватися церковнослов'ян. мовою, а й видавати книги ін. мовами.

Балабани володіли прекрасною бібліотекою, збираючи книги звідусіль. Серед західноєвропейських були і південнослов'ян. книги, художнє оформлення яких надихало на оздоблення балабанівських друків, творчо переосмислювалося і втілювалося в укр. видавничу діяльність. Саме Балабани ввели в слов'ян. книгодрукування західноєвроп. антикву. Велику роль судилося відіграти і 8-томній Плантенівській Біблії (1569—73), вплив якої помітний в орнаментиці книг, виданих Балабанами.

Гедеон Б. з особливою мужністю і самовідданістю майже 30 років боровся з прихильниками католицизму та єзуїтами, сприяв згуртуванню антикатолицьких сил, виступав проти запровадження в Україні григоріанського календаря (1582), проти Берестейсь-